

OTVORENI KLUB
Društvo za razvoj dece i mladih

**PARTNERSTVO ZA
ODRŽIVI RAZVOJ**

Predlog praktične politike

Tema:

Unapređenje inkluzivnog obrazovanja kroz podršku sprovođenja mera Interresorne komisije grada Niša

Jovana Čanji Arandelović
Jovan Marinković
Saša Stefanović

JUN 2016

Sadržaj

Sažetak.....	2
1. Uvod.....	3
1.1 Šta je inkluzivno obrazovanje?.....	3
1.2 Ko su deca kojoj je potrebna dodatna podrška?	3
1.3 Podrška sprovođenju i unapređivanju inkluzivnog obrazovanja	4
2. Opis problema.....	7
3. Analiza i izbor rešenja za praktičnu politiku.....	9
4. Zaključci i preporuke za unapređenje sprovođenja mera Interresorne komisije grada Niša	12
5. Literatura.....	15

Sažetak

Društvo za razvoj dece i mladih – Otvoreni klub, u okviru projekta Partnerstvo za održivi razvoj i u saradnji sa Medija i reform centrom iz Niša je kreiralo predlog praktične politike koji se bavi pitanjima inkluzivnog obrazovanja, izazovima u ovom procesu, ali i merama koje treba preduzeti kako bi se ovaj proces unapredio u cilju obezbeđivanja što bolje podrške deci/učenicima kojima je potrebna dodatna obrazovna, zdravstvena i socijalna podrška u obrazovanju, kako bi sva deca ostvarila pravo na kvalitetno obrazovanje, u skladu sa Zakonom o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, u skladu sa svim relevantnim zakonima koji uređuju ovu oblast i bez bilo kog oblika diskriminacije.

U okviru datog predloga praktične politike, Otvoreni klub razmatra postojanje intersektorskog planiranja, povezivanja i iskorišćenosti postojećih resursa u obezbeđivanju podrške inkluzivnom obrazovanju. Na osnovu sprovedene analize postojeće prakse u Nišu, date su preporuke i smernice za razvijanje i unapređivanje planiranja i pružanja adekvatne intersektorske podrške u lokalnoj zajednici, sa posebnim fokusom na finansiranje preporuka Interresorne komisije iz lokalnog budžeta, kako bi sva deca bila uključena u obrazovno-vaspitni sistem koji je pravedan, zasnovan na inkluzivnim principima i koji obezbeđuje kvalitetno obrazovanje za svu decu.

Navedene preporuke koje su usko vezane za pitanje podrške rada Interresorne komisije i unapređenja sprovođenja njenih mera za decu u niškim školama kojima je potrebna dodatna obrazovna, zdravstvena i socijalna podrška u obrazovanju uključuju:

- Unapređivanje rada Interresorne komisije grada Niša
- Finansiranje podrške inkluzivnom obrazovanju (stalno i stabilno uz postepeni porast)
- Osnivanje posebne jedinice/službe/osobe u opštini zadužene za inkluzivno obrazovanje
- Kreiranje jedinstvenog sistema vođenja evidencije dece iz osetljivih grupa
- Promociju inkluzije i inkluzivnog obrazovanja u lokalnoj zajednici

Ključne reči: inkluzivno obrazovanje, kvalitetno obrazovanje za svu decu, osetljive grupe, Interresorna komisija, finansiranje primene mera iz lokalnog budžeta, lokalna zajednica

1. Uvod

1.1 Šta je inkluzivno obrazovanje?

Donošenjem Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja 2009. godine¹ inkluzivno obrazovanje postaje strateško opredeljenje obrazovnog sistema u Srbiji. Ovaj zakon garantuje jednako pravo i dostupnost obrazovanja svoj deci bez diskriminacije i izdvajanja po bilo kom osnovu (pola, socijalne, kulturne, etničke, religijske ili druge pripadnosti, mestu boravka, materijalnog ili zdravstvenog stanja, teškoća i smetnji u razvoju i invaliditeta, kao i po drugim osnovama). Ovako postavljen koncept inkluzivnog obrazovanja usmeren je na razvoj kvalitetnog obrazovanja za sve, poboljšanje obrazovanja u celini i poboljšanje stanja u školama.

Ipak, govoreći o inkluzivnom obrazovanju, većina nastavnika, stručnih saradnika i roditelja misli isključivo na obrazovanje dece sa smetnjama u razvoju. Usled toga često se gubi iz vida da je podrška u obrazovanju potrebna i deci iz drugih osetljivih grupa – npr. deci sa emotivnim problemima ili problemima u ponašanju, kao i deci iz socijalno ugroženih porodica (od kojih se, opet, najčešće misli samo na decu iz romske populacije). Upravo ovako usko shvaćeno inkluzivno obrazovanje dovodi do prepreka i barijera u njegovom razvoju, do posmatranja «inkluzije kao problema», a ne prava. Zato je potrebno definisati inkluzivno obrazovanje kao pomeranje od preokupiranosti određenom grupom ka fokusiranju na prevazilaženju prepreka u učenju i učestvovanju sve dece.

Postoje različite definicije inkluzivnog obrazovanja, ali sve one ukazuju na sledeće principe:

- inkluzivno obrazovanje je šire od formalnog obrazovanja, ono obuhvata porodicu, zajednicu, neformalne i formalne sisteme, i vodi do socijalne inkluzije;
- potvrđuje da sva deca mogu da uče;
- omogućava da obrazovne strukture, sistemi i metodologije zadovolje potrebe sve dece;
- priznaje i poštuje razlike kod dece, bilo da su u pitanju godine, pol, etnička pripadnost, jezik, smanjene sposobnosti, oboljenja, itd;
- dinamički je proces koji se konstantno menja u zavisnosti od kulture i konteksta;
- deo je šire strategije promovisanja inkluzivnog društva.

1.2 Ko su deca kojoj je potrebna dodatna podrška?

Da bi se uvažili različiti razlozi zbog kojih deca imaju potrebu za dodatnom podrškom u obrazovanju, u praksi se ustalila OECD klasifikacija koja sadrži tri grupe razloga:

- A. **Smetnje u razvoju i invaliditet:** ovoj grupi pripadaju deca koja imaju telesni invaliditet, motoričke smetnje, čulne smetnje, smetnje u intelektualnom funkcionisanju, komunikacijske smetnje (smetnje iz spektra autizma i hiperaktivnost sa deficitom pažnje) i višestruke smetnje.

---

¹ Sl. glasnik RS br. 72/2009, 52/2011 i 55/2013

- B. **Specifične teškoće u učenju:** ovoj grupi pripadaju deca koja otežano ovladavaju veštinom čitanja, pisanja ili računanja, iako pri tom nemaju teškoće sa čulima ili intelektualnim funkcionisanjem. Takođe, ovoj grupi pripadaju i deca koja teškoće u učenju imaju zbog problema u ponašanju ili problema u emocionalnom životu.
- C. **Život u socijalno nestimulativnim uslovima:** ovoj grupi pripadaju deca iz siromašnih porodica, deca iz planinskih sela, iz izolovanih neuslovnih naselja, deca koja žive i rade na ulici, deca koja duže vreme borave u bolnici ili u socijalnoj ustanovi zatvorenog tipa ili žive u porodici koja se često seli i porodici koja ne govori jezikom na kome se odvija nastava.

Bez obzira na to o kojim okolnostima je reč, potreba za podrškom kod sve ove dece može da bude trajna ili privremena, može da se javi na početku obrazovanja ili kasnije i može da se tiče različitih oblasti (učenje, socijalne i komunikacijske veštine, samostalnost i briga o sebi). Suština svake podrške je da ona treba da bude osmišljena tako da podstakne povećanje samopouzdanja deteta, da omogući njegovu potpunu uključenost u vršnjačku grupu i da obezbedi razvoj i učenje. Obrazovni sistem treba da se razvija tako da omogući ostvarivanje ova tri cilja (uz pretpostavku da učenje ne može biti postignuto ukoliko dva prethodna cilja – samopouzdanje i uključenost u vršnjačku grupu, nisu ostvarena). Zbog toga, škole i vrtići treba da se prilagode obrazovnim potrebama dece, a ne da se obrazuju samo ona deca koja mogu da se uklupe u postojeći obrazovni sistem.

1.3 Podrška sprovođenju i unapređivanju inkluzivnog obrazovanja

Razvoj inkluzivnog obrazovnog sistema podržan je novom zakonskom regulativom, uspostavljanjem novih struktura na nacionalnom, lokalnom i školskom nivou, obukama nastavnika i škola, dodatnim finansijskim sredstvima usmerenim na razvoj škola, razvojem mreža podrške, priručnicima i javnim promocijama. U dokumentu «Okvir za praćenje inkluzivnog obrazovanja u Srbiji», koji je pripremio Tim Instituta za psihologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu², dat je pregled međunarodnih dokumenata, nacionalnih strategija, zakonskih i podzakonskih akata, projekata i dodatnih aktivnosti Ministarstva prosvete kojima se podržava inkluzivno obrazovanje (za period pre i posle donošenja Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja 2009. godine). Ovaj dokument nastao je kao podrška Ministarstvu prosvete, nauke i tehnološkog razvoja i Zavodu za vrednovanje kvaliteta obrazovanja i vaspitanja u praćenju napretka u oblasti inkluzivnog obrazovanja, a u cilju njegovog daljeg sprovođenja i unapređivanja.

Na inicijativu Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, od septembra 2010. godine formirana je Mreža podrške inkluzivnom obrazovanju (MIO), a kao odgovor na potrebe obrazovno-vaspitanjskih ustanova za dodatnom podrškom u razvijanju prakse dostupnog, kvalitetnog i pravednog obrazovanja za svako dete, sa posebnom pažnjom i brigom za decu iz osetljivih društvenih grupa. Mreža je razvijena kroz aktivnosti DILS projekta³ i predstavlja značajan oslonac u implementaciji Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja. Mrežu trenutno čini 120 stručnjaka različitih profila i praktičara i 14 model škola, čija uloga je savetodavni i supervizijski rad sa obrazovno-vaspitanjskim ustanovama u oblasti inkluzivnog obrazovanja. Pored toga, Ministarstvo prosvete, nauke i

---

² Kovač-Cerović i dr., 2014.

³ Delivery of Improved Local Services (DILS), Pružanje unapređenih usluga na lokalnom nivou; projekat podržan kreditom Svetske banke, a u realizaciji Ministarstava za zdravstvo, socijalnu politiku i obrazovanje; <http://www.dils.gov.rs/>

tehnološkog razvoja osnovalo je Grupu za socijalnu inkluziju u aprilu 2015. godine u okviru Sektora za razvoj i visoko obrazovanje. Cilj osnivanja Grupe je da se obezbedi kontinuirano unapređivanje kvaliteta obrazovanja kroz razvijanje inkluzivne kulture, politike i prakse na svim nivoima obrazovanja u Republici Srbiji.⁴ Zadatak Grupe je da radi na dostupnosti i pravednosti obrazovanja u Republici Srbiji, stvaranju sigurne i podsticajne fizičke i socijalne sredine za svu decu, učenike, studente i odrasle radi ostvarivanja njihovih prava na obrazovanje i dodatnu podršku. Grupa za socijalnu inkluziju svojim aktivnostima treba da obezbedi udruživanje uticaja programa i projekata Ministarstva kroz efikasnu saradnju sa drugim organizacionim jedinicama Ministarstva i Zavodima, kao i saradnju sa drugim ministarstvima, nezavisnim telima, stručnim društvima i organizacijama civilnog društva radi ostvarivanja sledećih specifičnih ciljeva inkluzivnog obrazovanja:

- unapređivanje propisa u oblasti inkluzivnog obrazovanja i socijalne inkluzije;
- razvijanje sistema podrške deci i mladima kroz uspostavljanje efikasne međuresorne saradnje;
- unapređivanje kompetencija zaposlenih u obrazovno-vaspitnim ustanovama za kvalitetno (inkluzivno) obrazovanje;
- stvaranje inkluzivnog okruženja za učenje i razvoj;
- razvijanje i primena mehanizama za praćenje i vrednovanje inkluzivnog obrazovanja.

Organizacije civilnog društva su veoma aktivne u pružanju podrške inkluzivnom obrazovanju kroz različite aktivnosti: materijalna podrška deci iz osetljivih grupa; neposredan rad sa decom iz osetljivih grupa, priprema dece za upis u pripremni predškolski program i školu, podrška upisu u školu, rad sa roditeljima i nastavnicima u povećanju kompetencija, organizovanje kampanja, okruglih stolova, konferencija za promociju inkluzivnog obrazovanja itd. Ove aktivnosti su najčešće podržane od strane donatora, a u nekim slučajevima i iz opštinskih izdvajanja. Društvo za razvoj dece i mladih – Otvoreni klub je implementirao niz projekata koji su se bavili ovom temom:

- Koalicija za monitoring inkluzivnog obrazovanja (2014 - trenutno, Fondacija za otvoreno društvo, Srbija)
- Inkluzivni muzičko scenski performans (2014, Ministarstvo kulture i informisanja Republike Srbije)
- Muzikom do inkluzije (2013, Ministarstvo kulture i informisanja Republike Srbije)
- Mreža mladih za inkluzivno društvo (2013-2014, Delegacija Evropske unije u Republici Srbiji u okviru EIDHR programa)
- Građansko društvo za inkluzivno obrazovanje - obrazovanje po meri dece (2012-2013, Ambasada Kraljevine Norveške)
- Inkluzivna predstava „Miksovana bajka“ (2011, Ministarstvo kulture i informisanja Republike Srbije)

---

⁴ Grupa za socijalnu inkluziju - <http://www.mpn.gov.rs/grupa-za-inkuziju/>

- Promocija društvene inkluzije dece sa smetnjama u razvoju (2011, UNICEF)
- Inkluzivna predstava „Dobrodošli u Holandiju“ (2010, Ministarstvo kulture i informisanja Republike Srbije)

U okviru ovih projekata sprovedeno je i nekoliko istraživanja o stavovima kako dece i mladih, tako i odraslih, uglavnom zaposlenih u obrazovnim institucijama, zatim je reagovano u nekoliko slučajeva diskriminacije dece koja se obrazuju po inkluzivnim principima i vršena je šira promocija inkluzivnog obrazovanja. Pored toga, direktna saradnja dece i mladih sa teškoćama i dece i mladih iz redovne populacije ogledala se kroz zajedničke inkluzivne predstave, muzički bend „Jednaki“ koji je imao nekoliko koncerata u regionu, zatim kampanje, debate, forum teatar predstave i druge performanse.

Informacije o ovim projektima, kao i snimci performansa su dostupni na web sajtu⁵ i *YouTube*⁶ kanalu Otvorenog kluba.

---

⁵ <http://www.oknis.org.rs/kategorija/projekti/>

⁶ <https://www.youtube.com/user/Otvoreniklub>

2. Opis problema

Sistem obrazovanja koji teži ka kvalitetnom obrazovanju za sve treba da osigura da sva deca imaju pristup obrazovanju koje će im obezbediti pun intelektualni, emocionalni, socijalni, moralni i fizički razvoj u skladu sa uzrastom, razvojnim potrebama i interesovanjima. Da bi se ovo postiglo i da bi se pružila adekvatna dodatna podrška deci iz osetljivih društvenih grupa, potrebna je, između ostalog, usklađenost akcija i mera u različitim oblastima i različitim službama koje se bave decom. Međutim, jedna od najvećih zamerki sistemskoj podršci inkluzivnom obrazovanju jeste upravo neusklađenost nadležnosti različitih sistema: prosveta, socijalna zaštita, zdravlje, lokalna samouprava; njihova nedovoljna povezanost i saradnja na operativnom nivou.

Značaj intersektorske saradnje najlakše je posmatrati na nivou lokalnih zajednica. Opština je nivo na kom se iniciraju, finansiraju i realizuju različite mere kojima se podržava inkluzivno obrazovanje. Zakonskim i podzakonskim aktima regulisane su funkcije opštine koje imaju posredan ili neposredan efekat na razvoj inkluzivnosti, a neke od najvažnijih funkcija su obezbeđivanje uslova za rad Interresornih komisija i obezbeđivanje materijalnih sredstava za decu iz osetljivih grupa. Značajan aspekt podrške inkluzivnom obrazovanju na nivou opštine ogleda se i u saradnji različitih aktera, na primer škole i centra za socijalni rad ili doma zdravlja. Ova saradnja može biti organizovana oko podrške konkretnom detetu ili oko realizacije projekata i aktivnosti koje podržavaju inkluzivnost.

Jedan od mehanizama podrške inkluzivnom obrazovanju na lokalnom nivou predstavlja formiranje komisije za procenu potreba za dodatnom obrazovnom, zdravstvenom i socijalnom podrškom detetu i učeniku, tzv. Interresorne komisije. Formiranje Interresorne komisije obaveza je lokalne samouprave, a njen sastav i način rada regulisani su Pravilnikom o dodatnoj obrazovnoj, zdravstvenoj i socijalnoj podršci detetu i učeniku⁷.

Interresornu komisiju čine predstavnici tri sistema – obrazovanja, zdravstva i socijalne zaštite i to tri stalna i dva povremena člana. Stalni članovi Komisije su: predstavnik sistema zdravstvene zaštite (pedijatar); predstavnik obrazovno-vaspitanog sistema (školski psiholog); predstavnik sistema socijalne zaštite (stručni radnik na poslovima socijalnog rada). Stalne članove imenuje opštinska, odnosno gradska uprava. Stalni članovi biraju svog predsednika. Povremeni članovi komisije biraju se za svako pojedinačno dete i to tako što se iz dva sistema, iz kojih je podrška od posebnog značaja, kao član komisije poziva po jedno lice koje ima najviše saznanja o detetu (izabrani lekar, vaspitač, odeljenski starešina, voditelj slučaja, i dr.). Komisija ima i svog koordinatora – lice koje je zaposleno u opštinskoj, odnosno gradskoj upravi i koje je aktom o sistematizaciji poslova određeno da pruža stručnu i administrativno-tehničku podršku komisiji.

Procena potreba deteta za pružanjem dodatne podrške vrši se po zahtevu roditelja, odnosno staratelja deteta ili na inicijativu obrazovne, zdravstvene ili ustanove socijalne zaštite, uz saglasnost roditelja, odnosno staratelja deteta. U postupku procene Komisija je dužna da na osnovu utvrđene situacije ustanovi podršku koju dete već dobija i preporuči dodatnu podršku iz oblasti obrazovanja, zdravstvene ili socijalne zaštite, uključujući i onu koja zahteva dodatna finansijska sredstva, kao i da odredi način realizacije koordinisane međuresorne saradnje, sa ciljem uključivanja deteta u život zajednice i obezbeđivanja uslova za maksimalni razvoj deteta. Komisija je dužna da u roku od 45

---

⁷ Sl. glasnik RS, br. 63/2010

dana od dana podnošenja zahteva sačini zajedničko obrazloženo mišljenje, koje sadrži i individualni plan podrške detetu.

Dodatna podrška obuhvata zdravstvene, socijalne i obrazovne usluge koje se pružaju detetu i omogućavaju mu punu društvenu uključenost i napredovanje, odnosno one koje mu obezbeđuju prevazilaženje fizičkih i socijalnih prepreka ka nesmetanom obavljanju svakodnevnih životnih aktivnosti od značaja za uključivanje u obrazovni proces, život u zajednici i uspešno napredovanje.

Mere podrške koje predlaže Interresorna komisija mogu biti neposredne (prilagođeni udžbenici, pomagala i asistivna tehnologija, lični pratioci, pravo besplatnog učešća u kulturnim, sportskim i rekreativnim aktivnostima koje organizuje škola, i dr.) i posredne (prilagođavanje okruženja, stručno usavršavanje zaposlenih, savetodavni rad sa roditeljima, prevoz od mesta stanovanja do obrazovne ustanove, i dr.).

Funkcionisanje i rad interresornih komisija izazvalo je najviše polemike i među zaposlenima u obrazovno-vaspitnim ustanovama i među roditeljima, a pritužbe na njen rad upućivane su i zaštitniku građana. Istraživanje funkcionisanja rada Interresorne komisije u prvoj godini njenog postojanja⁸, kao i prikupljanje informacija od praktičara i drugih relevantnih aktera ukazali su na niz nedostataka kako u radu same komisije tako i u realizaciji mera koje ona predlaže. U vezi sa radom Interresorne komisije, poteškoće se ogledaju u tome što u nekim opštinama ona ne funkcioniše na način na koji bi trebalo (ne postupa se u skladu sa Pravilnikom); donošenje mišljenja kasni (traje duže od predviđenih 45 dana); mišljenje koje donosi komisija najčešće samo potvrđuje zahtev roditelja ili škole, bez sagledavanja realnih potreba deteta za podrškom; često se deca ne posmatraju u prirodnom okruženju nego se dete «pregleda» u sedištu komisije; u postupku sagledavanja potreba deteta se ne angažuju povremeni članovi na način koji je propisan Pravilnikom; ne koriste se dovoljno mogućnosti za predlaganje mera (najčešće se predlaže samo mali, ograničeni broj mera); kod predlaganja mera podrške postoji terminološka nejasnoća oko pedagoških asistenata i ličnih pratilaca; neke od predloženih mera nisu u skladu sa principom inkluzivnosti; mišljenje ne sadrži adekvatan individualni plan podrške; često izostaje praćenje efekata realizacije podrške. Sem toga, ne postoji ni dovoljna informisanost i razumevanje uloge komisije od strane roditelja i nastavnika, a ponekad ni među samim članovima komisije; često se uloga ove komisije ne razlikuje od prethodne komisije za pregled dece ometene u razvoju.

Ipak, najveće zamerke funkcionisanju Interresorne komisije tiču se finansiranja predloženih mera. Realizacija mera koje predlaže Interresorna komisija često izostaje jer njihovo finansiranje i sprovođenje nije obavezujuće. Iz tog razloga ponekad finansiranje mera spada na teret samih roditelja. Ni finansiranje naknada za rad članovima komisije nije adekvatno regulisano; iako većina opština u budžetu ima stavku za naknadu članovima komisije, nema propisane metodologije za utvrđivanje visina naknada, a članovi komisije nisu zadovoljni visinom i dinamikom isplate.

Nedostaci u radu Interresorne komisije ukazuju na potrebu za izmenom pravilnika o njenom radu, unapređivanjem kompetencija njenih članova, kao i za obezbeđivanjem drugih mehanizama podrške rada komisije i sprovođenje mera koje ona predlaže.

---

⁸ Mihajlović i sar., 2012., prema Kovač-Cerović i dr., 2014, Okvir za praćenje inkluzivnog obrazovanja u Srbiji

3. Analiza i izbor rešenja za praktičnu politiku

Za potrebe izrade ove praktične politike, Društvo za razvoj dece i mladih – Otvoreni klub se dopisom obratio predstavnicima IRK u Nišu 29. januara 2016. godine u kome su zatraženi sledeći podaci:

- Datum formiranja i početka rada aktuelne Interresorne komisije grada Niša, uključujući i imena njenih članova
- Broj izdatih preporuka Interresorne komisije grada Niša deci/učenicima kojima je potrebna dodatna obrazovna, zdravstvena i socijalna podrška u obrazovanju za period naveden u odluci iz tačke 1.
- Broj dece/učenika koja su obuhvaćena izdatim preporukama Interresorne komisije grada Niša za period naveden u odluci iz tačke 1.
- Broj i spisak škola na teritoriji grada Niša iz kojih dolaze deca/učenici obuhvaćeni izdatim preporukama Interresorne komisije grada Niša za period naveden u odluci iz tačke 1.

Odgovor na dopis je usledio veoma brzo, 09. februara 2016. godine, pri čemu je Otvoreni klub dobio odgovore na sva postavljena pitanja.

U dopisu se navodi da je na osnovu člana 65. Statuta Grada Niša („Sl. list Grada Niša“, br. 88/2008) i člana 7. Pravilnika o dodatnoj obrazovnoj, zdravstvenoj i socijalnoj podršci detetu i učeniku („Sl. glasnik Republike Srbije,“ br. 63/2010), načelnik Uprave za dečiju, socijalnu i primarnu zdravstvenu zaštitu doneo Rešenje o izmeni Rešenja o obrazovanju komisije za procenu potreba za pružanje dodatne obrazovne, zdravstvene i socijalne podrške detetu i učeniku u sastavu:

- Dr Jasmina Ranković, specijalista pedijatar,
- Marijana Dinić, dipl. specijalni pedagog i
- Ivana Stevanović, dipl. psiholog.

U dopisu se takođe navodi da je Interresorna komisija u ovom sazivu počela sa radom 21.08.2014.godine, a da je prva održana komisija bila u septembru 2014.godine. Od tada pa do februara 2016. godine urađeno je 126 mišljenja Komisije za procenu potreba za pružanjem dodatne obrazovne, zdravstvene i socijalne podrške detetu/učeniku, čime je obuhvaćeno 126 dece/učenika, radi ostvarivanja kvalitetnog života deteta i porodice i njihovog uključivanja u život zajednice, u oblasti zdravstvene zaštite, obrazovanja, kulture, sporta i rekreacije i socijalne zaštite.

Izdatim merama podrške IRK, obuhvaćene su osnovne škole, specijalne škole, pa i predškolske ustanove iz kojih dolaze deca/učenici različitog kalendarskog uzrasta:

1. OŠ „Radoje Domanović“
2. OŠ „Kralj Petar I“
3. OŠ „Desanka Maksimović“
4. OŠ „Branko Miljković“
5. OŠ „Ivan Goran Kovačić“

6. OŠ „Branislav Nušić“
7. OŠ „Sveti Sava“
8. OŠ „Čegar“
9. OŠ „Sreten Mladenović Mika“
10. OŠ „Čele kula“
11. OŠ „Učitelj Tasa“
12. OŠ „Miroslav Antić“
13. OŠ „Stefan Nemanja“
14. OŠ „Trupale“
15. OŠ „Branko Radičević“
16. OŠ „Ivo Andrić“
17. OŠ „Vožd Karađorđe“
18. OŠ „Bubanjski heroji“
19. Specijalna škola sa domom učenika „Bubanj“
20. ŠOSO „14. oktobar“
21. PU „Pčelica“

Nakon primljenog dopisa, Otvoreni klub, u cilju što bolje analize trenutnog stanja na lokalnom nivou, je kontaktirao ove ustanove, putem emaila i telefonskim putem, zatraživši da dostave sledeće informacije:

- Ukupan broj mišljenja izdatih od strane IRK za učenike škole u periodu septembar 2014 – februar 2016.
- Broj učenika obuhvaćenih ovim mišljenjima (u slučaju da se broj dece i broj mišljenja razlikuje)
- Broj primenjenih mera u skladu sa izdatim mišljenjima za učenike škole
- Koliko od preporučenih mera nije primenjeno zbog nedostatka finansijskih sredstava
- Koje su vrste i tip mera koje nisu primenjene (npr. ugradnja lifta, izgradnja pristupnih rampi, zapošljavanje lica za dodatnu podršku, i dr).

Od 21 ustanove kojoj je poslat dopis u kome su tražene gore navedene informacije, 9 ustanova je dostavilo podatke, što je uzorak od 43%. Ipak, obzirom da su kod ovih 9 osnovnih škola odgovori prilično slični, što će i sami nalazi pokazati, pretpostavljamo da se i kod ostalih ustanova ne bi drastično razlikovala situacija.

Nakon primljenih odgovora i njihove analize, dolazi se do sledećih nalaza:

Ukupan broj mišljenja izdatih od strane IRK za učenike ovih 9 škola u periodu septembar 2014 – februar 2016 je 67, što ostavlja prostor da u preostalih 12 škola i predškolskoj ustanovi bude 59 mišljenja, kako bi se ovaj broj poklopio sa brojem koji je dostavila IRK u Nišu. Obzirom da je procedura takva da škola upućuje svog učenika na komisiju, uz obrazac i svu prateću dokumentaciju, a da je roditelj zadužen da odvede dete na zakazani termin komisije, i da je na kraju roditelj taj koji dobije mišljenje od strane komisije, postoji i mogućnost da roditelj iz nekog razloga pravovremeno ili uopšte ne dostavi to mišljenje školi. U tom slučaju se broj izdatih rešenja i broj rešenja u koje je škola imala uvid mogu razlikovati.

Što se tiče mera koje su izdate i koje se primenjuju bez dodatne finasijske podrške, one obuhvataju

- Prilagođavanje završnog ispita - primena izmenjenih testova
- Izmena nastavnog plana i programa/kurikuluma u radu sa učenicom – IOP2 za jedan ili više predmeta
- Kontinuirana saradnja sa roditeljima

Ove mere ne zahtevaju dodatnu finasijsku podršku, pa samim tim, znajući da trenutno ne postoji način da se mere finansiraju iz budžeta lokalne samouprave, već eventualno iz sredstava škole ili od donacija, IRK uglavnom i njih najčešće preporučuje. U praksi se pokazalo da škole primenjuju ove mere, jer one ne zahtevaju dodatni napor, osim popunjavanja većeg broja dokumenata, a donose dobro učeniku kome je ovakav vid podrške dragocen.

Sa druge strane, mere koje uključuju dodatno finasiranje, pa se uglavnom zbog toga i ne primenjuju, već ostanu na nivou preporuke, uključuju:

- zapošljavanje ili angažovanje ličnog pratioca
- zapošljavanje lica za dodatnu podršku
- podršku i prisustvo pedagoškog asistenta na nastavi
- defektolosko-logopedski tretman učenika u specijalnoj školi "Bubanj"
- nabavku edukativnog softvera za pomoć u radu
- ugradnju pristupne rampe
- prilagođavanje toaleta učenicima sa teškoćama u razvoju

Za primenu ovih mera škole moraju same da nađu sredstva ili načine da se one ostvare, što često izostaje, te se krucijalna podrška deci svodi na minimum, umesto da dete dobije svu potrebnu podršku, kako bi ostvarilo svoje pune potencijale i kako bi se ispunili postavljeni ciljevi i ishodi vaspitno-obrazovnog procesa. Na ovaj način dolazimo do krajnjeg cilja a to je da svako dete ima pravo na kvalitetno školovanje i obrazovanje koje podstiče povećanje samopouzdanja deteta, omogućava njegovu potpunu uključenost u vršnjačku grupu i obezbeđuje kvalitetan razvoj i učenje.

4. Zaključci i preporuke za unapređenje sprovođenja mera Interresorne komisije grada Niša

Inkluzija se najčešće posmatra kao proces koji je u vezi sa obrazovnim sistemom i sa obezbeđivanjem obrazovne podrške deci iz osetljivih grupa. Pri tom se gubi iz vida da je, osim obrazovne, za decu često potrebno obezbediti i druge vrste podrške – zdravstvenu ili socijalnu, kao i da podršku ponekad treba obezbediti i za detetovu porodicu ili za celokupno okruženje. Zato treba istaći da inkluzivno obrazovanje podstiče, pa čak i zahteva intersektorsku saradnju i da inkluzivno obrazovanje nije samo pitanje obrazovnog sistema, nego je to odgovornost koju delimo svi.

U skladu sa tim, u ovoj praktičnoj politici predstavljene su samo neke od preporuka i smernica koje se tiču inkluzivnog obrazovanja, a usko su vezane za pitanje podrške rada Interresorne komisije i unapređenja sprovođenja mera koje ova komisija izdaje deci u niškim školama kojima je potrebna dodatna obrazovna, zdravstvena i socijalna podrška u obrazovanju.

• Finansiranje podrške inkluzivnom obrazovanju

Prilikom izrade budžeta Grada Niša za 2017. godinu treba dodati novu alineju u postojećoj aproprijaciji koja bi bila namenjena podršci sprovođenja mera Interresorne komisije, i to:

Kod Programa 15 pod nazivom Funkcionisanje lokalne samouprave i gradskih opština, programska klasifikacija 0602, funkcija 950 Obrazovanje koje nije definisano nivoom, na poziciji broj 140 i ekonomskoj klasifikaciji 463, u stavu „Ova aproprijacija namenjena je za:“, ispod alineje „ – troškovi putovanja učenika na takmičenja po odluci i zakonu“, dodaje se nova alineja koja glasi: „ – troškovi za sprovođenje mišljenja Interresorne komisije Grada Niša“ sa planiranim sredstvima iz budžeta za 2017. godinu u visini od 3.000.000 dinara.

Pošto je osnivanje i rad Interresorne komisije u nadležnosti Grada Niša, a propisi iz oblasti obrazovanja i vaspitanja obavezujući za lokalne samouprave, to je neophodno da finansijska podrška sprovođenju mera Interresorne komisije bude uneta u Odluku o budžetu Grada Niša za 2017. godinu. U narednim godinama planirani iznosi u budžetu će biti usklađivani sa merama Interresorne komisije koje su zasnovane na potrebama dece u niškim školama za dodatnom obrazovnom, zdravstvenom i socijalnom podrškom u obrazovanju.

• **Unapređivanje rada Interresorne komisije**

Da bi Interresorna komisija ostvarila svoju ulogu, a to je predlaganje mera podrške koje obezbeđuju potpunu uključenost i napredovanje dece iz osetljivih grupa, potrebno je pre svega da njeni članovi poseduju kompetencije koje će obezbediti ostvarivanje principa rada komisije. Zato je važan adekvatan izbor članova komisije, njihova dalje edukacija i obezbeđivanje uslova da se rad odvija u skladu sa zakonskim odrednicama.

Da bi se bolje definisao rad komisije i realizacija mera koje predlaže, lokalna samouprava treba da donese svoj pravilnik o dodatnoj podršci.

Lokalnu zajednicu, naročito roditelje i zaposlene u obrazovno-vaspitnim ustanovama treba upoznati sa ulogom komisije i merama koje ona predlaže.

• **Posebna jedinica/služba/osoba u opštini zadužena za inkluzivno obrazovanje**

Ovo bi bila nova mera na lokalnom nivou budući da za sada ne postoji osoba ili služba koja je zadužena isključivo za inkluzivno obrazovanje. Neke lokalne samouprave su formirale koordinaciona tela za prevenciju nasilja u školama koje obuhvata umrežavanje različitih resora, pa bi se po istom principu mogla obezbediti i adekvatna koordinacija različitih mera i akcija na sprovođenju i unapređivanju inkluzivnog obrazovanja.

Uloga ovog tela bi bila u prikupljanju podataka od obrazovno-vaspitnih ustanova, vođenju evidencije o broju dece iz osetljivih grupa, koordinaciji intersektorske saradnje, praćenju sprovođenja mera Interresorne komisije, formiranju baze resursa u lokalnoj zajednici, učešće u medijskoj promociji inkluzivnog obrazovanja i drugo.

• **Kreiranje sistema vođenja evidencije dece iz osetljivih grupa**

Budući da na nivou lokalne zajednice nedostaje evidencija o broju dece iz osetljivih grupa, kao i da na nacionalnom nivou još nije uspostavljen jedinstveni informacioni sistem, potrebno je obezbediti sistem koji bi na lokalnom nivou prikupljao podatke o broju dece iz osetljivih grupa koja su u obrazovno-vaspitnom sistemu (ili su stasala za njega), o njihovim obrazovnim, zdravstvenim i socijalnim potrebama kao i potrebama njihovih porodica, i koji bi podrazumevao kreiranje «obrazovnog portfolia» svakog deteta. Na ovaj način bi se omogućilo praćenje deteta od predškolskog perioda do upisa u osnovnu, odnosno srednju školu, čime se sprečava da se dete „izgubi“ iz sistema pri prelasku iz osnovne u srednju školu, ili iz jedne osnovne škole u drugu, pri preseljenju i sl. Takođe, time bi se obezbedilo i da «novac prati dete», odnosno da podrška na koju dete ima pravo bude obezbeđena bez obzira na to u koju obrazovno-vaspitnu ustanovu je dete upisano («specijalnu» ili «redovnu» školu), kao i da podrška koju dete već ima ne prestaje kada dete pređe u drugu obrazovno-vaspitnu ustanovu.

- **Promocija inkluzije i inkluzivnog obrazovanja u lokalnoj zajednici**

Inkluzija se ne odnosi samo na obrazovanje, nego podrazumeva ravnopravno učešće svih građana u životu lokalne zajednice. Zbog toga bi zajednicu trebalo senzibilisati za potrebe dece i osoba koje pripadaju osetljivim društvenim grupama.

Kreiranje inkluzivne društvene zajednice prvenstveno je zadatak lokalne samouprave koja će različitim afirmativnim merama podržati ravnopravnost u učestvovanju i dostupnost uslugama svim svojim građanima (arhitektonska prilagođavanja, formiranje različitih servisa i usluga u oblasti obrazovanja, zdravstva i socijalne zaštite, podrška socijalno ugroženom stanovništvu, afirmativne mere zapošljavanja osoba sa invaliditetom, finansiranje projekata koji podržavaju inkluziju i tome sl.).

Mediji takođe imaju značajnu funkciju u promociji inkluzivnih vrednosti (novinski članci i TV emisije u kojima se promoviše antidiskriminacija i tolerancija ili koje ukazuju na položaj osoba sa invaliditetom i na teškoće sa kojima se one susreću u svom okruženju, obezbeđivanje dostupnosti medijskih sadržaja osobama sa čulnim invaliditetom ili na različitim jezicima, itd.).

Posebno je značajno učiniti vidljivim i dostupnim različite resurse u lokalnoj zajednici, što se može učiniti štampanjem publikacija i promotivnog materijala, putem stručnih skupova ili putem medija, postavljanjem obaveštenja na vidnim i dostupnim mestima (škole, vrtići, domovi zdravlja...).

Na kraju, samim uključivanjem dece i osoba iz osetljivih grupa u zajedničke aktivnosti i suživot sa svojim vršnjacima, doprinosi se prevazilaženju predrasuda i stereotipa i boljem upoznavanju, razumevanju i adekvatnijem odgovoru na njihove različite potrebe.

Date preporuke i smernice ukazuju na koji način treba iskoristiti postojeće inicijative, lokalne mreže, usluge, aktivnosti i projekte, kako osigurati i formalizovati intersektorsku saradnju i koje mere je još potrebno obezbediti. Da bi sve to bilo funkcionalno i održivo, potreban je dobro razvijen mehanizam koordinacije sveukupnih mera podrške inkluzivnom obrazovanju.

Najveći izazov svakako predstavlja preraspodela budžeta na način kojim se uspostavljaju prioriteta i omogućuje kontinuiran rast sredstava koja se iz godine u godinu opredeljuju za ovu namenu. Da bi se to ostvarilo potrebno je dobro isplanirati namenu postojećih prihoda i tragati za alternativnim izvorima (međunarodna pomoć, projekti nevladinih organizacija, uključivanje privatnog sektora).

Kako bi se lokalne samouprave osnažile za pružanje usluga u zajednici kojima se obezbeđuje kvalitetno obrazovanje za sve, potrebno je organizovati promociju primera dobre prakse i međuopštinsku razmenu. Ovaj predlog treba da podstakne takvu razmenu i da pomogne lokalnoj samoupravi da proceni gde se trenutno nalazi i na koji način može unaprediti svoju politiku u pravcu veće podrške inkluzivnom obrazovanju.

5. Literatura

Zakonska i podzakonska dokumenta:

- Nacionalni plan akcije za decu, Vlada Republike Srbije, 2003.
- Pravilnik o dodatnoj obrazovnoj, zdravstvenoj i socijalnoj podršci detetu i učeniku, Sl. glasnik RS, br 63/2010
- Strategija obrazovanja u Srbiji do 2020. godine, Sl. glasnik RS, br. 107/2012
- Zakon o lokalnoj samoupravi, Sl. glasnik RS, br. 129/2007
- Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, Sl. glasnik RS, br. 72/2009, 52/2011 i 55/2013
- Zakon o osnovnoj školi, Sl. glasnik RS, br. 55/2013
- Zakon o predškolskom obrazovanju, Sl. glasnik RS, br. 18/2010

Objavljene publikacije i istraživanja:

- Kovač-Cerović, T., Pavlović-Babić, D., Jovanović, O., Jovanović, V., Jokić, T., Rajović, V. Baucal, I. (2014.): Okvir za praćenje inkluzivnog obrazovanja, Institut za psihološka istraživanja Filozofskog fakulteta u Beogradu, Beograd
- Pavlović-Babić, D., Krstić, K., Stepanović-Ilić, I., Videnović, M., Lazarević, Lj., Simić, N., Marković, O. (2014.): Analiza faktora koji utiču na osipanje iz osnovnog i srednjeg obrazovanja, Institut za psihologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu, Beograd
- Stefanović, S., Zlatarović, V., Turnić, M., Žunić-Cicvarić, J., Zavišić, V., Milojević, N., Jović, M., Mihajlović, J., Ignjatović, D., Marinković, J., Milosavljević, N., Cvetković, V. (2013): Izveštaj o rezultatima praćenja obrazovanja po inkluzivnim principima (inkluzivnog obrazovanja) u ustanovama obrazovnog sistema, Društvo za razvoj dece i mladih – Otvoreni klub, Niš

Web:

- <http://www.oknis.org.rs/>
- <http://www.zadecu.org>
- <http://www.mrezainkluzija.org/>
- <http://www.mpn.gov.rs/grupa-za-inkuziju/>

Drugo:

- Dopis Upravi za dečiju, socijalnu i primarnu zdravstvenu zaštitu, koji je Otvoreni klub uputio 29. januara 2016. godine
- Odgovor Uprave za dečiju, socijalnu i primarnu zdravstvenu zaštitu od 09. februara 2016. godine, u skladu sa gorepomenutim dopisom
- Dopis školama, koji je Otvoreni klub uputio 10. maja 2016. godine